

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

CİLT 4

43. KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

**43. Uluslararası Kazı, Araştırma ve
Arkeometri Sempozyumu**

**43. KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI**

CİLT 4

**16-20 EKİM 2023
ANKARA**

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3768/4
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 199/4

Editör

Dr. Candaş KESKİN

16-20 Ekim 2023 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen 43. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi’nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

TK: 978-975-17-5864-4

ISBN: 978-975-17-5870-5

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafi

Efes Kazısı, Domitian Meydanı, sürahi ve bardaklar ile Depolama Alanı (© ÖAW/ÖAI).

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur.

Ankara 2024

İÇİNDEKİLER

Abuzer KIZIL	
EUROMOS ANTİK KENTİ 2022 YILI KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI	9
Adnan DİLER, Gülnaz SAVRAN, Güray ÜNVER, Gözde ADIGÜZEL, Anıl ARSLAN, Fikriye ÇİNAR, Uğur SANCAK, Nils SCHNORR, Kaan ÜRKER, Serdar YURDAGÜL, Mesra TANRIVERDİ, Adnan DİLER-Gülnaz SAVRAN KEDREAI (SEDİR ADASI) 2022	25
Ahmet BİLİR, Güzin BİLİR	
2021-2022 YILI AKHERON NEKROPOLÜ KAZI ÇALIŞMALARI	47
Ahmet TERCANLIOĞLU, Serdal GÜNDOĞDU, Ufuk ELYİĞİT, Ahmet ARSLAN KYZİKOS 2022	63
Ahmet İhsan AYTEK, Alper Yener YAVUZ, Erhan TARHAN, Büşra ALADAĞ, Mehmet Cihat ALÇİÇEK, Nail UYAR KAYACA OMURGALI FOSİL LOKALİTESİ KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	75
Akın ERSOY, Sarp ALATEPELİ, Ozan ÇAKMAK SMYRNA / İZMİR 2022	89
Ali Baş, Necla Dursun, Şükrü Dursun Yurdagül Özdemir, Rasim Bağırılı KEYKUBADIYE SARAYI KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	105
Ali BORAN, Sümeyye ERBAŞ CAN, Süheyl KESKİN SİLİFKE KALESİ 2022 YILI KAZI ÇALIŞMALARI	123
Anacleto D'AGOSTINO, Valentina ORSI, Yağmur HEFFRON UŞAKLI HÖYÜK ARKEOLOJİ PROJESİ: 2022 YILI KAZILARI	139
H. Asena KIZILARSLANOĞLU, Michael HOFF, Nisa YILMAZ ERKOVAN ANTIOCHIA AD CRAGUMARKEOLOJİK ARAŞTIRMA PROJESİ (ACARP) 2022 SEZONU	153
H. Asena KIZILARSLANOĞLU ELAIUSSA SEBASTE KAZISI 2022 SEZONU ÇALIŞMALARI	173

Aslı ERİM-ÖZDOĞAN ÇAYÖNÜ TEPEŚİ 2022 KAZI ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI	189
Aslı ÖZYAR, Elif ÜNLÜ TARSUS-GÖZLÜKULE 2022 YILI KAZISI	207
Asuman BALDIRAN IASOS KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	219
Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK, Emrah ÖZDEMİR HAMAÇ HÖYÜK KURTARMA KAZILARI 2022	237
Atilla ENGİN, Sabahattin EZER, Abdülhamit KAVAK Aydoğan BOZKURT, Derya BOZKURT, Deniz Burak KİŞNİŞ, Şenay DORUK ENGİN OYLUM HÖYÜK 2022	257
Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK, Deniz Burak KİŞNİŞ TAŞLIGEÇİT HÖYÜĞÜ KURTARMA KAZILARI 2022	277
Atilla ENGİN, Özgür ÇOMAK YESEMEK HİTİT HEYKEL ATÖLYESİ 2021 – 2022 YILI KURTARMA KAZILARI	297
Ayla SEVİM EROL, Dr. Tolga KÖROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Serdar MAYDA, Dr. Gülşah GÜLER ÇORAKYERLER KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	317
Ayşegül AYKURT, Kadir BOYÜKULUSOY, Umay OĞUZHANOĞLU ÇALTILAR HÖYÜK 2022 YILI KAZILARI	333
Ayşegül ŞARBAK, Berna ALPAGUT, Tümel Tanju KAYA, Serdar MAYDA Gülşah GÜLER, Derya ERYILMAZ, Kazım HALAÇLAR PAŞALAR KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	353
Bahattin ÇELİK, Yusuf ALBAYRAK HACITUĞRUL HÖYÜK 2022 YILI KAZI VE TEMİZLİK ÇALIŞMALARI	371
Barbaros YAMAN, Hamza EKMEN İNÖNÜ MAĞARASI GEÇ TUNÇ ÇAĞI AHŞAPLARI	381

V. Belgin DEMİRSAR ARLI	
İZNİK ÇİNİ FIRINLARI KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	391
Bilal SÖĞÜT, Nihal DURNAGÖLÜ, Eylem ÖZDEMİR CANDUR	
Esra Hilal KAYA, Ahmet İhsan AYTEK, Alper Yener Yavuz	
STRATONIKEIA VE LAGINA 2022 YILI ÇALIŞMALARI	407
Birol CAN, Demet BEŞİKÇİ, Ceyda CAN	
BLAUNDOS ANTİK KENTİ 2022 ÇALIŞMALARI (BEŞİNCİ SEZON)	427
Marina PUCCI, Burak YOLAÇAN, Lorenzo D'ALFONSO	
Dilara KARADAVUT, Büşra KELOĞLU	
NİĞDE-KINIK HÖYÜK 2022 YILI KAZI ÇALIŞMALARI	443
Bülent ARIKAN	
ANTALYA İLİ, ELMALI İLÇESİ, HACIMUSALAR HÖYÜK KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALAR	461
Celal ŞİMŞEK	
2022 YILINDA LAODIKEIA'DA YAPILAN ÇALIŞMALAR	473
Cesur PEHLEVAN, Yener BEKTAŞ, Ayhan YİĞİT, Ferhat KAYA,	
Pınar GÖZLÜK KIRMIZIOĞLU, Okşan BAŞOĞLU, Uğur DOĞAN, Ali AKBABA, Emrah ŞİMŞEK	
2022 YILI YENİYAYLACIK FOSİL LOKALİTESİ KAZISI	497
C. Brian ROSE, Günsel Özbilen GÜNGÖR	
GORDİON 2022	507
Christof BERNIS, Christine ÖZGAN, Julien ZURBACH	
MİLET 2022 YILI ÇALIŞMALARI	521
Cumhur TANRIVER	
ESKİ SMYRNA (BAYRAKLI ÖREN YERİ) KAZISI 2022 YILI ÇALIŞMALARI	539
Çiğdem MANER	
KAYALIPINAR 2022 ÇALIŞMALARI	557

STRATONIKEIA VE LAGINA 2022 YILI ÇALIŞMALARI

Bilal SÖĞÜT*

Muğla ili, Yatağan ilçesi, Eskişehir Mahallesi'nde yer alan Stratonikeia Antik Kenti'nde ve Turgut Mahallesi'nde bulunan Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda 2022 yılında kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmaları ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimleri yapılmıştır. Bunlara ilave olarak farklı dönemlere tarihlenen yapıların temizliği, mimari blokların tasnifi ve çevre düzenlemesi ile ilgili faaliyetler de gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bir bölümü Muğla Müze Müdürlüğü başkanlığında, bir bölümü ise Bakanlık Yetkili Uzmanları ile yürütülmüştür¹. Yapılan çalışmalara farklı üniversitelerden öğretim elemanı, uzman ve öğrencilerin yanı sıra işçilerden oluşan bir ekip katılmıştır². Bu yılki çalışmalar, ağırlıklı olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Muğla Valiliği Yatırım ve İzleme Koordinasyon Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu, Yatağan Belediyesi, Pamukkale Üniversitesi ve İş Bankası³ tarafından maddi olarak desteklenmiştir⁴.

Stratonikeia ve Lagina'da gerçekleştirilen kazı, konservasyon ve restorasyon çalışmalarının dışında, kent içinde ve müzelerde Stratonikeia buluntusu eserler ile ilgili tez ve yayına yönelik olarak katalog çalışmaları ve araştırmalar da sürdürülmüştür⁵.

Lagina Hekate Kutsal Alanı'nda ağırlıklı olarak propylon çevresinde kazılar ve tapınak alanında da çizim çalışmalarına devam edilmiştir. *Propylonun* güney ve güneydoğu bölümünde, *propylonun* temenos duvarı ile bağlantısının belirlenmesine yönelik kazılar yapılmış ve ağırlıklı olarak Geç Antik Çağ seviyesinde çalışılmıştır. Çizim çalışmalarında da Hekate Tapınağı'nın rölöve ve restitüsyonu ile ilgili çalışmalar devam etmiştir. Tapınağın kuzey

* Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT, Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Pamukkale-Denizli/TÜRKİYE, 0000-0002-0171-318X, bsogut@pau.edu.tr.

- 1 Çalışmalarımız bir dönem Muğla Müzesi ile birlikte restorasyon ve temizlik şeklinde devam etmiştir. Sonrasında kazılar da başlamış Bakanlık Yetkili uzmanları olarak, Fethiye Müzesi'nden Fikret Gürbüz, Alanya Müzesi'nden Kemalettin Ateş ve Muğla Müzesi'nden Yasin Dursun çalışmalarınıza katılmışlardır.
- 2 Bu yıl Denizli Pamukkale, Konya Selçuk, Aydın Adnan Menderes, Eskişehir Anadolu, Ankara Hacı Bayram Veli, Muğla Sıtkı Koçman, Burdur Mehmet Akif Ersoy, Samsun Ondokuz Mayıs, İzmir Ege, Niğde Ömer Halis Demir, Afyon Kocatepe ve Isparta Uygulamalı Bilimler üniversitelerinden Arkeoloji, Restorasyon, Sanat Tarihi, Mimarlık, Epigrafi, Tarih, Kimya, Biyoloji, Jeoloji ve Antropoloji alanlarında çalışan öğretim elemanı, uzman ve öğrenciler katkıda bulunmuşlardır.
- 3 Stratonikeia'da Kuzey ve Batı caddelerinin birleşme yerine yakın yerde bulunan ve kazılar sonucunda kütüphane yapısı olduğu anlaşılan alanda İş Bankası sponsorluğunda kazı ve konservasyon çalışmalarına devam edilmiştir.
- 4 Kazıya destek verenlere, emeği geçen tüm ekip üyelerine, Muğla Müze Müdürlüğü'ne ve Bakanlık Yetkili uzmanlarına tekrar teşekkür ederim. Kentteki çalışmaları destekleyen ve bizleri yalnız bırakmayan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Türk Tarih Kurumu'na, Muğla Valiliği ve Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB)'na, Yatağan Kaymakamlığı'na, Yatağan Belediyesi'ne, Pamukkale Üniversitesi'ne ve İş Bankası'na şükranlarımı sunuyorum.
- 5 Gösterdikleri yakın ilgi ve yaptıkları yardımlardan dolayı başta Muğla, Milas ve Bodrum Müze Müdürleri ve uzmanlarına çok teşekkür ederim.

alınlığının, ortasındaki kapısı ile birlikte zemin üzerinde *anastylosisi* dışında, tapınak cella duvarları ile taşıyıcı ve üst yapısına dair blok çizimleri tamamlanmış ve bunların çizimde birleştirilmesi ve alandaki bloklarda bunun uygunluğunun kontrolleri yapılmaktadır.

Yıl içinde gerçekleştirilen kazı, restorasyon ve çizim faaliyetlerinin tamamından burada bahsetme imkanı olmadığından, sadece Stratonikeia Batı Cadde’de yürütülen çalışmalarda ele geçen buluntular ve yapılan tespitler hakkında bilgi verilecektir.

1. STRATONİKEİA ÇALIŞMALARI

Bu yıl içerisinde Kuzey ve Batı Sütunlu caddeler, Kuzey Şehir Kapısı, *tiyatro* ve *bouleuterion* ile Kuzey ve Batı caddelerinin birleşme noktasında kazı, konservasyon ve *anastylosise* yönelik alan düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bunlara ilave olarak köy meydanında⁶ (Resim: 1) rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ve bunlara yönelik revizyon projeleri ile ilgili çizim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Daha önce kamulaştırma kararı alınan köy meydanındaki dükkanlar ve evlerden kazı başkanlığına teslimi gerçekleştirilen parsellerdeki yapılar ile ilgili temizlik, projelerinin hazırlanması ve restorasyon çalışmalarına devam edilmiştir.

Geçen yıl Semerci Ömer Evi ve *latrinada* Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan projeye uygun olarak konservasyon ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmişti. Bu yıl Batı Cadde⁷, Roma hamamı-1 ve *bouleuterion* ile Marangoz Muhsin Saygı Evi ve Mehmet Eskişar dükkanlarında⁸ çalışma yapılmıştır. Böylelikle antik kent ve kutsal alanda hem antik hem de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait yapılarda kazı, *anastylosis* ve restorasyon çalışması yapılmış oldu.

1.1 Batı Cadde Çalışmaları

Kentin iki merkezi ulaşım güzergâhlarından birisi ve ölçü olarak bilinen en geniş olanı Batı Caddesi’dir. Batı Caddesi, Gymnasion *Propylon*undan başlayıp doğuya doğru ilerleyip, kuzey, doğu ve güney caddelerin birleşme yerinde bulunan *tetrapylona* kadar devam etmektedir. Bu kavşakta batı, kuzey, doğu ve güneyden gelen dört caddenin birleşme bağlantıları ile Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait yapılar tespit edilmiştir. Bu dört caddeden

6 Burada yerleşimin aşağı kent suruna ait batı duvarları mevcut haliyle korunmuş ve Menteşe Beyliği Dönemi’nden Selçuk Hamamı, Menteşe Beyliği’nden günümüze aşamaların görüldüğü Şaban Ağa Camii, Onuncu Yıl Anıtı, Ali Aydın Evi, Köy Kahvesi ve Semer Ömer Evi’nin restorasyonu ile çevre düzenlemesi kısmen tamamlanmıştır.

7 Batı Caddedeki konservasyon ve anastylosise yönelik uygulamalar, Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenen proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu konuda emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

8 Marangoz Muhsin Saygı Evi ve Mehmet Eskişar dükkanlarındaki uygulamalar, Muğla Valiliği Yatırım ve İzleme Koordinasyon Başkanlığı tarafından desteklenmiştir. Kentteki restorasyon ve kamulaştırmaya yönelik destekleri için Muğla Valisi Sayın Orhan Tavlı ile Yatırım ve İzleme Koordinasyon Başkanlığı’ndan emeği geçenlere çok teşekkür ederim.

Batı Caddesi ve bunun güney kısmında bulunan yapılar daha çok bilinmektedir⁹. Ağırlıklı olarak kazı çalışmaları da bu alanda devam etmektedir. Kütüphane yapısının önünden geçtiği düşünülen Doğu Caddesi'nin *tetrapylona* birleşen kısmı görülmekle birlikte, doğu yöndeki devamında caddenin durumu tam kesinleştirilememiştir. Diğer caddeler dikkate alındığında ve mevcut kalıntılar değerlendirildiğinde, doğu yönde devam eden bir sütunlu caddenin olduğu düşünülmektedir.

Tamamı açığa çıkarılan ve bu yıl cadde içi ve her iki kenarındaki *peristasis* ait bazı düzenlemeleri yapılmaya başlanan Batı Cadde'nin başlangıç kısmında *gymnasion propylon* ve kilise¹⁰ ile caddenin güney bölümünde, *latrina*, Roma hamamı-1, *bouleuterion* yapılarında çalışmalar devam etmektedir. Yazıtlardan *plateia* olarak adlandırıldığı bilinen cadde¹¹, kentin doğu-batı yönünde ana ulaşım arterlerinden birisini oluşturmaktadır¹². Burası aracın girmediği, sadece yayaya açık bir caddedir.

Batı Cadde'nin genişliği, *peristasis* hariç yaklaşık 10 m olarak ölçülmüştür¹³. 8,70 m olarak ölçülen Kuzey Cadde'den daha geniş olan Batı Cadde içerisindeki çalışmalarda, Tunç Çağı'ndan günümüze buluntular ve yapı kalıntıları ele geçmiştir. Üst seviyede görülen Cumhuriyet Dönemi yapılarının yanı sıra alt seviyede Beylikler Dönemi'ne kadar tarihlendirilen Türk Dönemi yapılarının varlığı tespit edilmiştir¹⁴. Menteşe Beyliği Dönemi alt seviyelerinde ise Bizans ve Roma İmparatorluk dönemi kalıntıları bulunmuştur.

1.1.1 Zemin Düzenlemesi ve Peristasis Alt Yapısı

Batı Cadde içinde ve her iki kenarında yapılan kazılarda, caddenin *peristasis*ine ait alt yapı, taşıyıcı ve üst yapı elemanlarına rastlanmıştır. Alt yapı ile ilgili korunmuş olan en düzenli uygulamalardan birisini cadde zemini oluşturmaktadır. Cadde zeminindeki döşeme blokları belli alanlarda, dikdörtgen ve kare mermer bloklarından çok düzenli olmasına rağmen bazı bölümlerde ölçüleri küçük ve farklı büyüklükte taşlardan karışık olarak yapılmıştır (Resim: 2, Çizim: 1). Buradaki verilerden, düzenli ve büyük dikdörtgen taşlardan yapılan döşemenin caddenin orijinal dönemine ait olduğu ve zaman içerisindeki değişime bağlı olarak farklı döşeme bloklarının yol zemininde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genel anlamda blokların üst yüzey seviyeleri aynı olmakla birlikte, yükseklikleri değişmekte ve üst ölçülerindeki farklılık zaman içindeki tamiratlardan kaynaklanmaktadır.

9 Buradaki kazılara ağırlık verilmiş olup gelecek yıllarda bunların tamamının mimarisinin ortaya çıkarılması düşünülmektedir.

10 Batı Cadde'nin batı girişinde ise *in-situ* olarak bulunan postamentli Attik tipte kaideye sahip *gymnasion propylonu* bulunmaktadır. *Propylon*dan aşağı indikten sonra caddenin başladığı kısımda *Gymnasion Propylon* Kilisesi ve bunun üst bölümünde daha sonraki döneme ait mezarlar yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. B. Söğüt, Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları, İstanbul, 2019, 104-105, Res. 47-48, 62-64, 193-194.

11 B. Söğüt, "Stratonikeia 2013 Yılı Çalışmaları", 36. Kazı Sonuçları Toplantısı-3, 2015, 610; Söğüt 2019, 84.

12 Söğüt 2019, 82-85, Çiz. 15, Res. 47-49.

13 Söğüt 2019, 84.

14 Söğüt 2015, 499.

Zemin döşeme blokları arasında en belirgin farklı döşemenin olduğu yerlerden birisini de kanalizasyon kapakları oluşturmaktadır. Bunların ölçüleri farklı olmakla birlikte genellikle orta ve daha büyük bloklardan tercih edilmiştir. Zemin blokları arasında en fazla değişimin kanalizasyon kapaklarında olmasının sebebi, kanalizasyon kapaklarının zaman içerisinde daha kolay bir şekilde tahrip olmaları ve buna bağlı olarak farklı dönemlerde birden fazla sayıda değiştirilmesidir. Özellikle önceki döneme ait ve tekrar aynı yerde kullanıma ihtimali olmayan bloklar değişimlerde tekrar kullanılmıştır. Bunun için bazı yerlerde duvar, arşitrav, friz ve korniş gibi bloklara ait parçaları görmek mümkündür. Mimari profilleri ve üzerindeki bezemelere bağlı olarak tarihleri belirlenen blokların burada kullanımı, zaman içerisindeki tamiratların döneminin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır.

Cadde zemininde farklı ölçülerde ve büyüklükte bloklar kullanılmış olmasına rağmen her iki kenardaki sütunların alt yapılarında daha düzenli olanlar tercih edilmiştir. Burada her bloğun kullanılamamış olmasının en önemi nedeni, basamaklı alt yapıyı oluştururken krepis yüksekliklerinde aynı seviyenin muhafaza edilme zorunluluğunun olmasıdır. Cadde *peristasisine* ait alt yapılar da kuzey kenardakiler daha fazla korunmuştur. Kuzey kenarda ilk basamak tamamında görülebilmekte, yer yer 2. basamak 1. basamağa göre daha az olmakla birlikte, 3. basamak, basamaklar arasında en az korunan bloklardan oluşmaktadır. Korunan örnekler az olmakla birlikte mevcut kalıntılara göre üç basamak ve orijinal kaidenin ölçüleri alınabilmektedir¹⁵ (Resim: 3). Özellikle caddenin güney kenarına ulaşım daha kolay olduğundan bunlar başka yere daha fazla taşınmış ve günümüze çok az blok kalmıştır. Bu nedenle güney kenardaki basamağın tam görülebildiği bir yer ele geçmemiştir. En fazla 1. basamak blokları korunmuştur.

Gymnasion *propylona*dan *tetrapylona* kadar olan cadde uzunluğu 170 m, Batı Cadde zemin genişliği 10,05 m olarak tespit edilmiştir. Caddenin her iki kenarında, üç basamaklı bir alt yapı uygulanmıştır. Bu basamakların korunan örneklerle göre toplam yüksekliği yaklaşık 0,70 m civarında değişmektedir. Basamakların gerisindeki zeminin, açıkta olan güney portiğe göre sıkıştırılmış toprak olduğu görülmüştür. Özellikle güney portik orta bölümlerindeki dolgularda taşıyıcı ve üst yapıya ait farklı blokların ele geçmiş olması, bir şekilde bunların daha önceki dönemlerde buraya düştüğünü ve dolguda kaldığını düşündürmektedir.

1.1.2 Taşıyıcı Elemanlar

Batı Cadde *peristasisinde*, farklı dönemlere ait düzenlemelerin izleri görülebilmektedir. Bu düzenlemelerden en anıtsal olanı, MS 2. yy'a ait Korinth düzeninde yapılan uygulamalardır. Burada Korinth sütunları, postamentli Attik-ion kaideler üzerinde yükselmektedir. Bu taşıyıcı üzerine gelen üst yapı elemanları da Korinth düzeninde yapılmış ve sütunlar ile uyumludur. Bunlar sonraki dönemlerdeki tahribatlara bağlı olarak yenilenmiştir. Yapılan yenilemeler ve tamamlamalarda blokların yüksekliği değişse bile düzene dair uygulamalar

15 Kuzey *peristatiste* cadde zemininden itibaren; 1. basamak 18,5 cm, 2. basamak 21,5 cm, 3. basamak 29,5 cm ve bunun üzerine gelen postamentli Attik-ion kaidenin yüksekliği ise 67 santimetredir.

korunmuştur. Orijinalinden farklı yenilenmeler içerisinde en köklü değişiklik, başka yapılarda bulunan Dor düzenine ait mimari blokların burada tekrar kullanılması sonrasında oluşan uygulamalardır. Bu düzenlemeye ait gövde ve başlıktan oluşan sütunlardan bazıları düştüğü şekilde bulunmuş ve buluntu yerlerine göre Dor sütunları ayağa kaldırılmıştır. Hatta bu uygulamalardan bazılarında Dor sütunu getirilerek, bu cadde kenarında bulunan postamentli Attik-ion kaide üzerine konulmuş olmalıdır. Postamentli kaidelerin yeterli gelmediği yerlerde, bazı mimari bloklar üst üste konularak seviye ayarlanmış ve bunlar sonraki dönemlerde kolay bir şekilde taşınmış olduğundan günümüze ulaşmamış olmalıdır. Çünkü seviye ayarlamak için üst üste konulan birden fazla bloklar ya da tek blokta oluşan mimari parçaların kolay bir şekilde başka yerlere taşınabilir ve farklı amaçlarla tekrar tekrar kullanılması mümkün olabilir. Farklı bloklardan oluşan bu düzenlemeler, antik kent içinde kazısı yapılan başka yerlerden de bilinmektedir. Özellikle bir cadde kenarında, bu türdeki düzenlemelerin farklı ve güzel örneklerini, Kuzey Cadde’de MS 4. yy uygulamaları olarak tespit etmiştik¹⁶. Kuzey Cadde’de olduğu gibi aynı dönemin imarı olarak burada da benzer düzenlemeler yapılmış olmalıdır. Var olan mimarilerin, Geç Antik Çağ mimari toplamacılığının bir yansıması olarak görülmesi bu tarihi destekleyen imar faaliyetlerinden birisidir¹⁷.

Caddenin MS 2. yy’a ait portik düzenin *peristasisine* ait kalıntıların caddenin kuzey ve güney kenarlarda korunmuş örnekleri tespit edilmiştir. Batı Cadde’nin en batısında, gymnasium *propylon* önünde, kuzey kenarına ait cadde başlangıcı görülemediği olmakla birlikte, güney kenardaki taşıyıcılardan paye ve sütuna ait postamentli Attik-ion kaideler ve yanında bulunan gövde parçalarına bağlı olarak taşıyıcıya ait veriler belirlenebilmiştir (Resim: 4). Bu postamentli kaide ve üzerine gelen gövdeler ile ilgili *in situ* örnek Kuzey Caddede orijinal yerinde ve hatta Geç Antik Çağ’da restore edildiği şekliye ele geçirilmiş ve orijinal yerinde ayağa kaldırılmıştır¹⁸. Kalıntı ve buluntulara göre Batı Cadde’de de benzer düzenlemelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Batı Cadde güney kenarda tespit edilen kaideler postamentli Attik-ion tipindedir. Kaide-nin üzerine gelen sütun gövdeleri yivsiz olmalı ve başlıklar Korinthtir. (Çizim: 2). Çünkü burada bulunan parçalar ve Kuzey Cadde’nin ilk taşıyıcısı olan dörtgen paye yivsiz ve buradaki uygulamaların en güzel örneğini oluşturmaktadır. Her iki caddede tespit edilen gövdelerde yivin olmaması, devamındaki Korinth sütun gövdelerinin de yivsiz olduğunu düşündürmektedir. Bu cadde kenarında yivli ve yivsiz sütun gövdeleri tespit edilmiştir. Ancak bu yivli gövde tamburları farklı tiplerde ve ölçülerde olduğundan buraya ait orijinal malzeme olması mümkün değildir. Geç Antik Çağ uygulaması olan ve başka yerden getirilen sütun gövdelerinin yivsiz olduğu kesindir. Bunlardan gövde ve başlık şeklinde tam taşıyıcı olarak bulunmuş

16 Kuzey Cadde’deki uygulamalar ile ilgili geniş bilgi için bkz. B. Söğüt, “Geç Antik Çağda Stratonikeia”, C. Şimşek-T. Kaçar (Ed.), *Geç Antik Çağda Lykos Vadisi ve Çevresi, Laodikeia Çalışmaları Ek Yayın Dizisi 1*, İstanbul, 2018, 442-444, Fig. 10-12.

17 Benzer uygulamalar ve bu öneri hakkında bkz. Söğüt 2018, 443; Söğüt 2019, 78-79.

18 Söğüt 2018, 430-440; Söğüt 2019, 110-111, Fig.72.

sütunlar başlığı ile birlikte yerine dikilerek, MS 4. yy inşasındaki gibi orijinaline uygun biçimde korunmaya alınmıştır.

1.1.3 Üst yapı

Üst yapı MS 2. yy'daki ilk uygulamasında Korinth düzenindedir. Bunlar daha sonra MS 3. yy ve MS 4. yy ortalarına kadar yapılan düzenlemelerde aynı şekilde devam etmiştir. Ancak bu yenilemeler esnasında, üst yapıya uygun gelecek şekilde, blok yükseklikleri değişmiştir. Yapılan bir restitüsoyn önerisine göre portiklerde kaide, gövde ve başlık olarak sütunlar 5,74 m, arşitrav, friz ve korniş olarak üst yapı 1,20 m ve toplam yükseklik 6,94 m olmaktadır (Çizim: 2). Bazı bloklarda betimlemesi aynı biçimde olmak kaydıyla, önceden daha yüksek bir frizde iken daha sonra bu friz yüksekliği azalmıştır. Benzer düzenlemelere dair örnekler Batı Cade kenarında bulunan *latrinada* da görülmüştür¹⁹. Entablatur üzerine gelen korniş bloklarında ise geisopodes (diş sırası), geison ve çörtenli sima bölümleri vardır. Ancak sade olanların yanı sıra geisonları konsollu olan örnekler de vardır. Burada bulunan korniş bloklarının kasetlerinde aralarında kartalın da olduğu değişik betimler görülmektedir²⁰.

1.1.4 Çatı Sistemi

Çatı sistemi ile ilgili en sağlam veriler, üst yapı elemanları ve özellikle korniş bloklarında tespit edilmiştir. Korniş blokları arka kısmında bulunan ahşap hatıl oyukları ve bunların açıları, çatının kırma sayısı ve bunun eğimi ile ilgili detaylar vermektedir. Burada yatay hatıllar entablatur üstü seviyesine geldiği için genel anlamda korniş blokları daha çok detaya sahip durumdadır. Çatı sistemi ile ilgili yatay hatılların büyüklüğü ve genel anlamda bir dizilim şekli hakkında öneride bulunmak mümkün olmuştur. Bu konuda bir çatı restitüsyonu önerilebilmiştir (Çizim: 2). Ayrıca burada portik çatısından gelen suyun akıtılacağı yön de önemlidir. Bu konuda da üst yapı elemanları ve cadde zemin düzenlemeleri ile kanalizasyon sistemi fikir vermektedir. Korniş bloklarına göre çatı suyunun caddeye doğru akıtılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bunlara göre cadde portik üst örtüsü dıştaki duvarlardan, cadde içine doğru eğimli olmak kaydıyla tek kırma şeklinde yapılmış olmalıdır.

1.1.5 Kanalizasyon Sistemi

Burada kanalizasyon sistemi ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Bazıları kırık ve eksik olan kanalizasyon kapaklarından uygun durumda olanlar yerinde alınmış, kanalizasyon tamamen temizlenmiş ve tekrar kapaklar orijinal yerlerine konulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda gymnasion *proplondan tetrapylona* kadar olan cadde uzunluğu 170 m, Batı Cade genişliği 10,05 metredir. Batı Cade'de gymnasion *proylondan, tetrapylona* yüzeydeki kota

19 *Latrina* düzenlemeleri için geniş bilgi hakkında bkz. B. Söğüt, "Stratonikeia ve Lagina 2019-2020 Yılı Çalışmaları", A. Özme (Ed.), *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, Cilt 1, Ankara, 2022, 327-330

20 Burada bulunan kartal betimlemesi ve bunun antik mimarideki yeri konusunda detaylı bilgi için bkz. B. Söğüt – O. Gümeli, *Stratonikeia ve Lagina Hayvan Kabartmaları*, Ankara, 2021, 98, Fig. 55.

göre eğimin ortalama %1,5 civarında olduğu tespit edilmiştir. Batı Cadde önünden itibaren kanalizasyon zemin eğimleri de ortalama %1,5 civarında ölçülmüştür. Kanalizasyon iç genişliği 0,35-0,75 m, iç yüksekliği 0,35-0,66 m, kanalizasyon kapaklarının kalınlıkları ise 0,23-0,35 m arasında değişmektedir. Kanalizasyon kapaklarının farklı şekillerdeki boklardan olması blok genişliklerinin ve yüksekliklerinin farklı olmasına neden olmuştur. Bu farklılık, yüzeyde aynı seviyede olmak kaydıyla zeminin dolgusu bloğa göre yapılarak ayarlanmıştır (Resim: 5).

1.2 Batı Cadde'ye Bağlanan Sokaklar

Gymnasion *propylon* önünden, *tetrapylona* kadar yaklaşık 170 m uzunluğundaki Batı Cadde'nin güney kısmı daha geniş ve belirgin açılmış olduğundan, merkezi ana güzergahı oluşturan Batı Cadde'ye bağlanan sokaklar bu yönde daha net olarak görülebilmektedir. Yapılan çalışmalarda güney kenarında en net sokak girişi gymnasion *propylon*dan 58 m doğuda tespit edilmiştir (Resim: 6). Bu sokak Roma Hamamı-1 ile doğudaki *bouleuterion* ve diğer yapılar arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Batı Cadde'den güneye ayrılan 42 m uzunluğundaki bölümü açılmış olan sokağın genişliğinde bazı farklılıklar olmakla birlikte ortalama 4,70 m olarak belirlenmiştir. Bu sokak döşemeleri portik arka duvarı bitimi hizasından itibaren başlatılmış ve portik kısmında sokak düzenlemesi yapılmamıştır. Bu aynı zamanda cadde ile portik içinden gelenlerin geniş bir alandan sokağa girmesini ya da sokak içinden gelenlerin portikten geçerek farklı yönlerle kolayca gitmesini sağlamış olmalıdır. Caddenin kanalizasyon eğimi doğuya doğru olmasına karşın, cadde kotuna göre daha yüksekten başlayan bu sokağın ortasındaki eğim güneye doğru verilmiştir. Batı Cadde'den sokağa girişin sağlandığı bölümde rahat geçişin yapılabilmesi amacıyla bir rampa oluşturulmuştur (Resim: 7). Batı Cadde bütününde araç kullanımı olmasa bile bu sokak ile bağlantı, yayaların dışında rampa ile araçların da kullanabilmesine uygun hale getirilmiştir. Bu sokağın kuzeyinde de aynı şekilde ızgara planı tamamlayan bir düzenlemenin olduğuna dair, cadde ortasındaki kanalizasyona bağlanan hat tespit edilmiştir (Resim: 6). Ana caddeye bağlanan kuzeydeki bu sokağın kazısı yapılmadığından sokak detayları bilinmemektedir. Güney sokağın batı kenarında Batı Cadde ile birleşen köşeye yakın bir yere Geç Antik Çağ'da küçük bir çeşme yerleştirildiğine dair kalıntılar bulunmuştur. Yapılan tespitler, burada Sokak çeşmesinin güzel örneklerinden birisinin yapılmış olduğunu göstermektedir.

1.3 Batı Cadde Geç Antik Çağ Dönemi

Roma İmparatorluk Dönemi sonrasında da Batı Cadde kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle Batı Cadde'nin batı ucuna, *gymnasion propylon*un hemen önüne MS 4. yy'da kilise inşa edilmişti. Sonraki süreçte kilise ile birlikte Batı Cadde MS 7. yy ilk yarısı ortalarına kadar kullanılmıştır. Doğu Roma Dönemi yapılarının bir bölümü de bu dönemde eklenmiştir. Batı Cadde'nin batı ucundaki *Gymnasion Propylon* Kilisesi gibi caddenin doğu ucundaki Bizans Hamam Yapısı da aynı dönemlerde inşa edilmiş olmalıdır. Hamam yapısı inşa edildiğinde caddenin aktif kullanımının olmadığı ve hatta cadde üzerinin toprak ile kaplı olduğu an-

laşılmaktadır. Aynı dönemlerdeki kullanım ile ilgili olarak Batı Cadde güney kenarında duran ve cadde içine doğru düşmüş halde bulunan heykeller ve yazıtlı kaideler bulunmuştur. MS 9.-11. yy'larda özellikle *Gymnasion Propylon* Kilisesi'nin bulunduğu alanın mezarlık olarak kullanıldığı iskelet analizleri sonuçlarına göre kesin olarak bilinmektedir²¹. Diğer bölümlerin aktif olarak cadde işlevindeki kullanımı bu dönemde olmamıştır. MS 7. Yy sonrasında kent yerleşimi küçülmüş ve Doğu Roma Dönemi yerleşimi Kulebaşı ile yakın çevresindeki küçük bir alanda devam etmiş olmalıdır.

1.4 Batı Cadde Türk Dönemi

Klasik Dönem yerleşimi üzerinde yer alan Hellenistik Dönem cadde sistemi daha sonra Roma İmparatorluk ve Doğu Roma İmparatorluğu dönemleri boyunca uzun süre kullanılmıştır. Bu kullanım evrelerinden birisini de caddenin işlevini bitirmesi ve terk edilmesinden sonra inşa edilmiş olan Türk Dönemi kalıntı ve buluntuları oluşturmaktadır. Burada ele geçen buluntular sayesinde, kentteki Türk Dönemi yerleşimi yayılım alanı genel olarak belirlenebilmektedir. Buradaki en erken sikkelerden birisi Anadolu Selçuklu Dönemi'nden II. Kılıç Arslan (1155-1192)²² (Resim: 10) ve Menteşe Beyliği'nden İlyas Bey (1403-1421) dönemlerine tarihlenmektedir²³. Osmanlı Dönemi'nden en erken sikke ise II. Murad Dönemi H.836/ M. 1432-3 tarihli ve Bursa darphaneli mangırlardır²⁴. Bundan sonraki döneme ait sikkeler yaygın olarak ele geçmiştir. Sikke ve diğer buluntuların dışında aynı alanlarda Anadolu Beylikleri ve Osmanlı dönemlerine ait seramikler ve tam plan vermeyen kalıntılar da bulunmuştur. Batı Cadde kazılarına göre Beylikler Dönemi yerleşim kalıntılarının yayılım alanı Bılla Evi yakınına kadar uzanmaktadır. Böylelikle şimdilik, kentin batısındaki Selçuk Hamamı ve Şaban Ağa Cami ile köy meydanı girişinden başlamak üzere (Resim: 1) kuzeyde *gymnasion*un bulunduğu alanlar ve Batı Cadde ortasına kadarki yerlerde Beylikler Dönemi yerleşiminin yayıldığını söylemek mümkündür. Beylikler Dönemi sonrasında bu yerleşim alanı daha geniş bir alana yayılmıştır.

Beylikler Dönemi sonrasında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde bu yerleşim alanı genişlemiş ve köy meydanı büyümüştür. Önceden bilinen meydanlara yenileri eklenmiştir. Mimarının yanı sıra sikke ve seramik buluntuları da bu düşünceleri desteklemektedir.

21 Burada bulunan mezarlar ve bunların dönemi ile ilgili olarak bu metin içinde "1.7 Batı Cadde Zooarkeolojik ve Antropolojik Çalışmalar" bölümüne bakınız.

22 Y. İzmirli, *Anadolu Selçuklu Paraları*, İstanbul, 2010, 71, No: İAM 1074. Beçin Kalesi ve Aphrodisias gibi kazı alanlarında benzerlerini gördüğümüz bu durum Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait sikkenin, 14. ve 15. Yy'da bozuk para ihtiyacını karşılamak için kullanıldığı da bilinmektedir. Bu nedenle bunun da pozuk para gibi kullanılmış olma ihtimali bulunmakla birlikte, bu sikkenin hangi amaçlarla kullanılmış olduğu kesin değildir.

23 G. Teoman, "Batı Anadolu Beylik Mangırları", K. Dörtlük-O. Tekin-R. Boyraz Seyhan (Ed.), *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Nüsmatik Kongresi 25-28 Şubat 2013, Bildiriler*, Suna-İnan Kırç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2014, 585, No: 1.

24 N. Kabaklarlı, *Mangır; Osmanlı İmparatorluğu Bakır Paraları, 1299-1808*, İstanbul, 1998, 119, No: 06-Br-11.

1.5 Batı Cadde ve Çevresinde Yer Alan Grafiti Oyunlar

Nihal DURNAGÖLÜ*

Kentte bugüne kadar yapılan çalışmalarda altı farklı tipte -*üçtaş*, *dokuztaş*, *mankala*, *kirkat* (*Qirkat/Alquerque*), *ludus latruncolorum*, *ludus diodecim scriptorium*- olmak üzere çok sayıda kazıma masa oyunu ve oyun araçlarının tespiti ve belgelemesi yapılmıştır²⁵. 2022 yılında Batı Cadde ve her iki tarafındaki kamu yapılarında sürdürülen kazı çalışmalarında, daha önce kentte sayılı örneklerle temsil edilen oyunlara ait yenilerinin yanı sıra yaygın tiplere ait sayısı 60'ı bulan oyun tablası tespit edilmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca Stratonikeia'da halka açık yerlerde özellikle kentin batı ve kuzey caddesi üzerindeki zemin döşemesinde, sokak kaldırımlarında ve basamaklar üzerinde metinsel ve resimli grafitilerin yanı sıra kazıma olarak basit ve özensizce yapılmış kesin veya olası çok sayıda oyun belgelenmiştir. Çalışma alanlarından olan Roma hamamı-1 ve buna bağlı mekanlardaki oyunlar ise sayılı örneklerle temsil edilmektedir.

Batı Cadde'deki oyun tablalarının dağılımına baktığımızda yoğunluğun cadde boyunca zemin döşemesi üzerinde olduğu görülmektedir. Yoğunluğun olduğu caddelerde bu oyunların sayıca fazla olması, uygun düz yüzey sağlamasının yanı sıra insanların halkın kalabalık olduğu yerleri oyun alanı olarak tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim başlangıç kısmında yer alan *gymnasion*, kent içindeki geliş-gidiş olarak en çok hareketliliğin burada olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanların bir araya gelip zaman geçirmekten hoşlandığı bu kalabalık caddelerde topluluk içerisinde oynanan oyunlar sadece oyuncular için değil izleyiciler için de eğitici olmuş olmalıdır. Böylelikle öğrendikleri oyunu tekrar tekrar oynayarak yayılmasını sağlamışlardır. Nitekim aynı dönemi işaret eden çok sayıdaki oyunun birbirine yakın olan konumları, buradaki yayılımın varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Batı Cadde'de tespit edilen oyunlar içinde *üçtaş* (Resim: 8) ve *üçtaş*tan türetilmiş olanlar en iyi temsil edilen oyunlar arasında yer almaktadır. Bu da bize basit kurallara dayanan bu oyunun herkes tarafından kolaylıkla oynanabileceğini göstermektedir. Stratonikeia kentinin sahip olduğu yerleşim dokusunun süreklilik arz etmesi, antik dönemde kazılarak yapılan söz konusu oyunların Beylikler Dönemi ve sonrasında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir (Çizim: 1). Batı Cadde'de tespit edilen *üçtaş* oyun tablalarının çoğunluğu kare veya daire içinde çapraz şeklinde olanlardır. Batı Cadde üzerinde sayıca çoğunluğu oluşturan bir diğer oyun *mankala*dır. Batı Cadde boyunca zemin döşemesi üzerinde yer alan *üçtaş* oyununun aksine iki örnek hariç *mankala* oyun tablalarının tümü

* Dr. Nihal DURNAGÖLÜ, Stratonikeia ve Lagina Kazısı, Yatağan-Muğla. 0000-0002-7498-6015, nihalkurum@gmail.com,

25 Kentte görülen bu oyunlar hakkında geniş bilgi için bkz. N. Kürüm Durnagölü, "Antik Mankala Oyununun Stratonikeia'daki İzleri", B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları, Stratonikeia Çalışmaları 1*, İstanbul, 2015, 107-124; B. Söğüt, "Stratonikeia 2014 Yılı Çalışmaları", *KST* 37/3, 2016, 505-506; Söğüt 2019, 219-226; B. Söğüt-N. Durnagölü, "Stratonikeia'da Antik Dönem Oyunlarından Örnekler", *UTKM IV*, Bodrum, 2022, 97-110.

cadde portişinin kuzey ve güney *peristasisi* üzerinde yer almaktadır. Günümüz tavlasının öncülü olan ve Roma yerleşim yerlerinde sevilerek oynanan *ludus diodecim scripta* (12 nokta oyunu) ise kuzey *peristasisi* yakın konumdaki cadde zemini üzerinde tek örnekle temsil edilmektedir (Resim: 9). MS 4. yy'a kadar yaygın olarak oynanan bu oyun diğer oyunlarda olduğu gibi zemin döşemesi üzerine pratik bir biçimde kazılarak yapılmıştır.

1.6 Batı Cadde Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Eylem ÖZDEMİR CANDUR²⁶

Batı Cadde'nin zemini, basamakları ve caddeye ait mimari blokların ortaya çıkarılması ile caddenin kuzey ve güney kanadında yer alan bölümlerdeki kazılarda hem parça seramik hem de envanter-etütlük niteliğinde pişmiş toprak eserler ele geçmiştir. Caddenin doğu kısmında yürütülen kazı çalışmalarında tespit edilen örnekler arasında yoğunluk sırlı/sırsız seramik parçalarından oluşmaktadır.

Seramikler içerisinde net tarih verebilen parçalar değerlendirildiğinde; Erken Tunç Dönemi'ne ait bir yatay kulp parçasının varlığı, Doğu Sigillata grubuna ait formu tespit edilemeyen gövde parçasının yer alması ve MS 5. yy'ın sonları -MS 6. yy'a tarihlenen Afrika Kırmızı Astarlı seramik grubundan "*Hayes Form 84*" tipolojisine ait derin bir tabak parçasının²⁷ sırlı örneklerle bir arada tespit edilmesi bu alanda bir stratigrafinin olmadığı ve bu örneklerin hepsinin caddenin kullanım aralığıyla ilişkili olmadığını göstermektedir. Erken dönem parçaların olasılıkla farklı bir alandan dolgu toprağı içerisinde buraya getirildiğı düşünölmektedir. Kentte diğer Tunç Dönemi'ne ait seramik buluntusu Kuzey Cadde Kanalizasyon hattı içerisinde de tespit edilmişti²⁸. Batı Cadde üzerindeki toprak dolgusundan da aynı döneme ait farklı bir örneğın yer alması Stratonikeia'nın Tunç Çağı tabakasıyla ilişkili verilerin kesinleştirilmesi açısından önemlidir (Resim:11).

Caddenin batı kısmında yapılan kazı çalışmasında, doğu kısmında olduğu gibi homojen olmayan farklı dönem aralıklarına ait seramik örnekleri ele geçmiştir. Ancak tespit edilen bu örneklerin yoğunluğunun yine Bizans Dönemi'ne ait sırlı/sırsız örnekler olduğu görölmektedir. Caddenin devamını ortaya çıkarmak için yapılan kazı çalışmalarında 21SBC-77/78/79 ile 21SBC-161 numarası verilen sütun tamburları ile doğu kısmında kaldırılan blokların altında ele geçen örneklerin çoğı MS 12-13. yy'a ait yeşil sırlı seramik örneklerinden oluşmaktadır. Yıkılan sütunların altında bu dönem seramiklerin tespit edilmesi caddenin Geç Antik Çağ'dan sonraki süreçte farklı mekân ve işlevde tekrar kullanıldığına ve sütunların

26 Arkeolog Eylem ÖZDEMİR CANDUR, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Pamukkale-DENİZLİ. 0000-0002-5156-6747, eozdemir111@pau.edu.tr

27 J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, London, 1972, 132-133, Fig. 23 (*Hayes Form 84*).

28 B. Söğüt- M. Bilgin- E. Özdemir Candur, "Stratonikeia Kuzey Cadde Kanalizasyonunda Bulunan Bir Grup Seramiğın Ön Değerlendirmesi", *Arkhaia Anatolika*, 5, 2022, 196, 217, Levha 1, 1.

bu tarihten sonra buraya düşmüş olduğuna işaret etmektedir²⁹. Burada iç yüzeylerinde yeşil, sarı ve kahverengi tonlarında sır olup geneli MS 12-13. yy'a tarihlendirilen³⁰ Tek Renk sırlı, Yeşil Lekeli ve Sıçratma boya bezemeli sırlı seramik parçaları ortaya çıkartılmıştır. Bununla birlikte sırlı örnekler arasında, literatürde Anadolu Beylikler Dönemi Seramikleri olarak isimlendirilen ve MS 14-15. yy'a tarihlendirilen beyaz-mavi renkli astara sahip tabak ağız ve gövde parçaları da bulunmuştur³¹ (Resim:12). Tüm bunlar Batı Caddesi'nde ele geçen seramik ve sikkelerin (Resim: 10) birbirini doğruladığını göstermektedir.

Stratonikeia Batı caddede yürütülen çalışmalarda pişmiş topraktan yapılmış piramidal obje, oyun taşları, amphora veya testi kapakları³² ile fitil taşıyıcıları³³ gibi farklı örnekler de tespit edilmiştir.

-
- 29 Bu durumun benzeri 2021 yılında kazısı yapılan ve 21SBH olarak kodlanan söz konusu hamam, antik kent içerisindeki Batı Caddesi'nin doğusunda cadde üzerinde yer almaktadır. Yapılan kazı çalışmalarında hamamın ılıkılık ve sıcaklık bölümlerinden ele geçen örneklerin yoğunlukla Orta-Geç Bizans Dönemi'ne ait sırlı seramikler olduğu görülmüştür. Bu durum Batı Caddesi'nin daha geç dönemlerde farklı işlevde aktif olarak kullanıldığını işaret eden bulgulara birer örnektir.
- 30 Benzerleri için bkz: E. F. Fındık, *Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Bulunan Ortaçağ Sırlı Seramikleri (1989-2009)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013, 209, Kat. No. 6/15, Kat. No. 5/1; M. Öztaşkın, *Stratonikeia ve Lagina Kazılarında Bulunan Bizans Seramikleri (2008-2010)*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2013, 330-331, Lev.17, 193-197
- 31 Bu seramikler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Paker, "Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı", *Sanat Tarihi Yıllığı I*, 1965, 155- 182; J. Vroom, *Bizans'tan Modern Döneme Ege'de Seramik 7.-20. Yüzyıllar*, İstanbul, 2019, 158-159, Res. 9.1, Çiz. 9.3; T. Polat, "Milet İşi Seramiklerde Form Tipolojisi Üzerine Bir Deneme", *Sanat Tarihi Dergisi*, 25 (2), 2016, 222-223, Res.2; L. Doğer – D. Maktal Canko, "İzmir Kadifekale (Smyrna Akropolis) Bizans Sarnıcı Buluntusu "Milet Tipi" Seramikler", *Sanat Tarihi Dergisi*, XXX/2, Ekim 2021, 1301-1333, Kat. No. 1-16; Birkaç örnek de olsa kentten farklı sektör alanlarında da bu seramik grubu tespit edilmiştir. Bkz: Söğüt 2019, 123, Res.87.
- 32 Benzer kapak örnekleri için bkz. M. Ricci, "Elaiussa Sebaste: context, production and commerce", B. Böhlendorf-Arslan, A. O. Uysal, J. Witte-Orr (Ed.), *Çanak, Arkeolojik Kazılarda Ele Geçen Geç Antik, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Seramiği ve Mimari Seramiği Çanakale, 1-3 Haziran 2005*, *First International Symposium on Late, Antique, Byzantine, Seljuk, and Ottoman Pottery and Tiles in Archaeological Context (Çanakale, 1-3 June 2005)*, Byzas 7, 2007, İstanbul, 2007, 171-172, Fig.1, 3.
- 33 Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen bu pişmiş toprak fitil taşıyıcıları veya kandil aparatı olarak tanımlanan örnekler için bkz: M. J. Chavane, *Salamine de Chypre VI: Les Petits Objets*, Diffusion de Boccard, Paris, 1975, 182-183, Lev.50-51, 520-544; Ç. Gençler, *Elaiussa Sebaste Antik Yerleşimi Cam Buluntuları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, 122, Res. 78-79; Öztaşkın 2013, 392, Lev.7, 73; M. Öztaşkın, "Stratonikeia Bizans Dönemi Cam Buluntuları", B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları, Stratonikeia Çalışmaları I*, İstanbul, 2015, 177, 187, Lev.1, 13; B. Y. Olcay Uçkan – M. Öztaşkın, "Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri", *Seleucia Dergisi, Sayı VII*, 2017, 17, 21, Lev.1, p.

1.7 Batı Cadde Zooarkeolojik ve Antropolojik Çalışmalar

Esra Hilal KAYA³⁴ - Ahmet İhsan AYTEK³⁵ - Alper Yener YAVUZ³⁶

Batı Cadde ve çevresinde gerçekleştirilen zooarkeoloji ve antropoloji araştırmalarında, 22SBC-Y2 kodu verilen yapı ve caddenin kanalizasyon hattı üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Eş zamanlı olarak laboratuvarda etütlük insan ve hayvan iskeletlerinin çalışmalarına da devam edilmiştir. Etütlük malzeme olan insan iskeletlerinin morfolojik analizleri yapılarak belgeleme ve fotoğraflama ile kayıt altına alınması gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, Batı Cadde üzerinde yapılan çalışmalarda Yapı-2’de tespit edilen Mekân-5B, Mekân-6, Mekân-7B ile Batı Cadde üzerinde temizlik ve düzenleme çalışmaları yapılan kanalizasyonda açılan 3. sondajda hayvan kemiklerine rastlanmıştır³⁷. Yapılan çalışmalar hayvan kemiklerinin hangi amaçlarla kullanıldığı, lokalitenin genişliği ve kültür malzemelerinin ne yoğunlukta oldukları üzerine yapılan çalışmaları içermiştir. Hayvan kemikleri yanında alanda organik malzemelerden olan deniz kabukluları da tespit edilmiş ve bunların üzerlerinde kullanım amaçlarına dair incelemeler yapılmıştır³⁸.

Antropoloji ve zooarkeoloji çalışmaları devam eden Antropoloji Laboratuvarı etüt çalışmalarında, Batı Caddedeki Gymnasion Propylon Kilisesi üzerinde bulunan nekropolün iskeletlerinden üç bireye ait morfolojik fotoğraflama çalışmaları ayrıntılı biçimde yapılmıştır³⁹. Burada çalışması yapılmış olan iskeletler 2,5-4, 2,5-3 ve 18-24 ay aralığında yaş tahmini yapılan iki çocuk ve bir bebeğe aittir⁴⁰. Bununla birlikte bu nekropolde bulunan iskeletlerden karbon (C¹⁴) analizi için örnekler alınarak, Batı Caddeki *Gymnasion Propylon* Kilisesi’nin terk edilmesinden sonra oluşan nekropolde yer alan iskeletlerinin tarihlleme çalışmalarına katkı sağlanılmıştır. Kilisenin, mimari ve stratigrafik verilerine bağlı olarak MS 4. yy’ da

34 Antropolog Esra Hilal KAYA, Stratonikeia Antik Kenti ve Lagina Kutsal Alanı Kazısı, Yatağan, Muğla. 0000-0001-8853-8072, antropologesrahilal@gmail.com.

35 Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur. 0000-0002-7620-2333, aytek@mehmetakif.edu.tr.

36 Dr. Öğr. Üyesi Alper Yener YAVUZ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur. 0000-0002-4959-5581, alpyenyav@gmail.com.

37 Batı Cadde üzerindeki mekanlar ve 1,10x0,50 m genişliğinde açılan kanalizasyon kontrol sondajı içerisinde tespit edilen hayvan kemiklerini, kültürel malzeme olarak kesi ve doğrama izleri bulunan parça kemikleri oluşturmaktadır. Bu kemiklerin, cinsleri bakımından *Bos* (sığır), *Ovis* (koyun), *Capra* (keçi), *Sus* (domuz) cinslerini kapsayan hayvan türlerine ait olduğu gözlemlenmiştir. S. Payne, “Morphological Distinctions Between the Mandibular Cheek Teeth of Young Sheep, Ovis and Goats, Capra”, *Journal of Archaeological Science*, 1985, 12, 139-147. T. O’connor, *The Archaeology of Animal Bone*, Great Britain, 2004, 3-50.

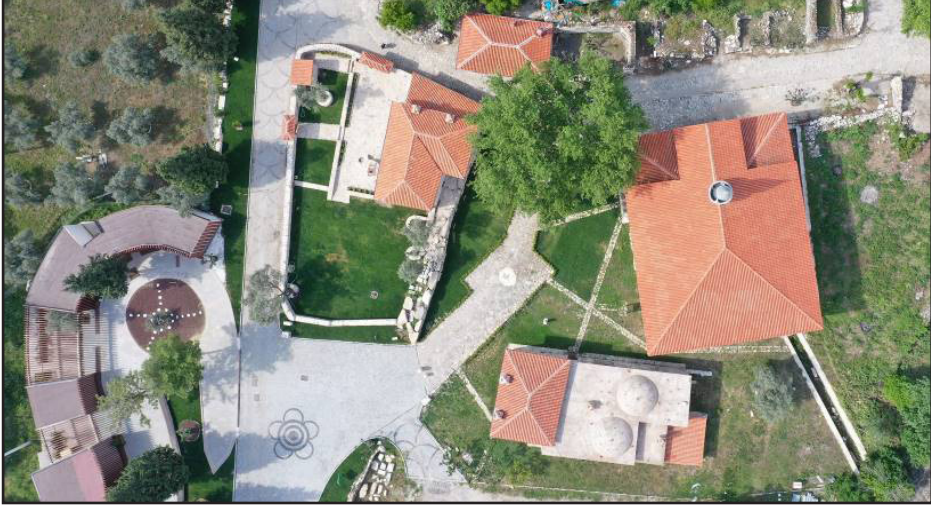
38 Burada ele geçen organik malzemeler, ostreidae familyasına ait farklı istiridye cinslerini oluşturmaktadır. Yoğun olarak ele geçmemekle birlikte bulunan malzemenin kentin yiyecek ve ekonomik kültürü içerisinde kullanılmış olabileceği ve bunların dış ticaretiyle de ilgili olabileceği tahmin edilmektedir.

39 E. H. Kaya, *Stratonikeia Antik Kenti Batı Cadde Kilise İskeletlerinin Antropolojik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

40 J. E. Buikstra-D. H. Ubbaleker, *Standart for Data Collection from Human Skelatal Remains*, Fayetteville: Arkansas Archaeological Survey Research Series, 1994.

yapıldığı, MS 7. yy' da yıkıldığı ve daha sonraki süreçte burasının nekropole dönüştüğü düşünülmüştü⁴¹. Farklı seviye ve konumlarda bulunan üç mezardan alınan iskeletlere ait kemik örneklerinin analiz sonuçları, bunların tarihinin MS 9.-11. yy aralığında olduğunu göstermiştir. Böylece mimari ve stratigrafik tespitlerin dışında, yapılan analiz sonuçlarına bağlı olarak nekropolün, Doğu Roma İmparatorluk Dönemi mezarlığı olduğu ve MS 9.-11. yy'larda buraya gömülerin yapıldığı kesin olarak belirlenmiştir.

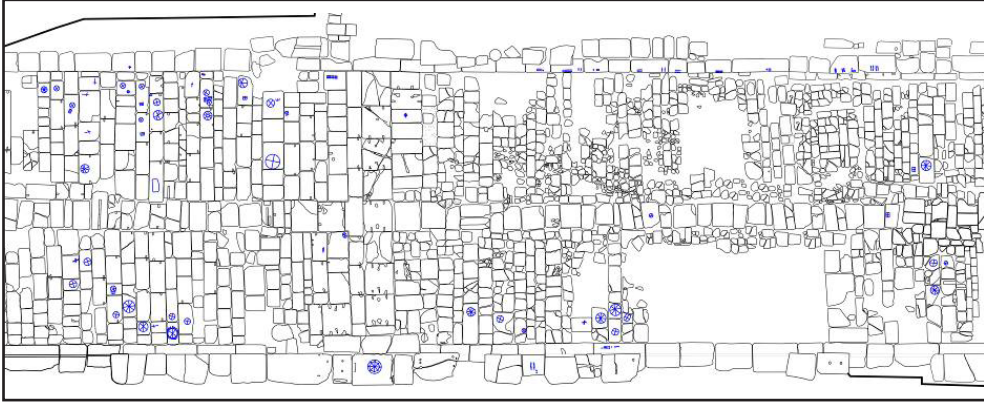
41 Bu konuda geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Söğüt 2018, 447.

Resim 1: Köy meydanı girişinde, Mentese Beyliği'nden günümüze yerleşim dokusuna ait Selçuk Hamamı, Şaban Ağa Camii, Onuncu Yıl Anıtı, Ali Aydın Evi ve köy kahvelerinin havadan görünümü

Resim 2: Batı Cade zemin döşemesindeki düzenli bloklar

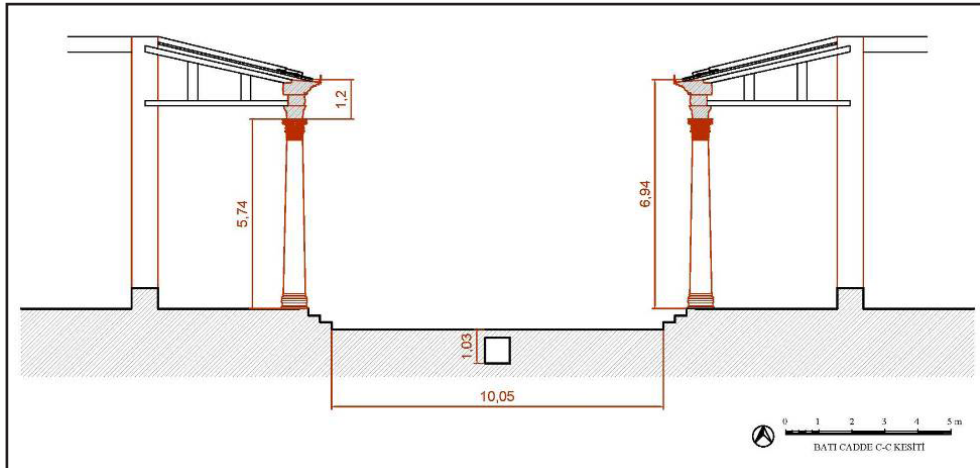
Çizim 1: Batı Cadde zemin döşemesinden çizim detayı

Resim 3: Kuzey Portikteki korunmuş basamaklar ve sütun kaidesinin görünümü

Resim 4: Batı Cadde güney kenarın batı başlangıcındaki kaideler

Çizim 2: Batı Cadde, portikler ve kanalizasyonun restitüsyon kesiti

Resim 5: Farklı bloklardan oluşan kanalizasyon kapakları

Resim 6: Batı Caddesi ve bunun kenarındaki sokaklar

Resim 7: Batı Cadde'den Güney Sokağa geçiş bölümü

Resim 8: Kuzey Cadde zemin döşemesi üzerinde yan yana duran kare formulu üçtaş oyunları

Resim 9: Batı Caddede zemin döşemesi üzerinde bulunan Ludus Diodecim Scripta oyunu

Resim 11: Selçuklu Dönemi'nden II. Kılıç Arslan (1155-1192) sikkesi

Resim 11: Batı Caddesi'nin batısında sırlı seramiklerle birlikte tespit edilen farklı dönemlere ait seramik buluntuları

Resim 12: Batı Caddesi'nde tespit edilen MS 12-13. yy sırlı ve MS 14-15. yy Anadolu Beylikler Dönemi seramik örnekleri

Resim 13: Morfolojik ve kültürel çalışma yapılan insan iskeletleri ve hayvan kemiklerinden örnekler